

DE VLUCHT VAN DE MARTER

Mauro Corona

De vlucht van de marter

Met een nawoord van Claudio Magris

Uit het Italiaans vertaald
door Marieke van Laake

Wereldbibliotheek

Deze vertaling is mede mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van het Italiaanse ministerie van Buitenlandse Zaken en Internationale Samenwerking

Questa traduzione è stata resa possibile anche grazie ad un contributo alla traduzione del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano

Uitgegeven middels een overeenkomst met Mauro Corona i.s.m. MalaTesta Literary Agency en 2 Seas Literary Agency

Oorspronkelijke titel *Il volo della martora*

© 2014 Mondadori Libri S.p.A., Milaan

© 2025 Nederlandse vertaling Marieke van Laake /

Wereldbibliotheek

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon

NUR 304

ISBN 9789028450820

www.wereldbibliotheek.nl

Wereldbibliotheek maakt deel uit van Park Uitgevers

Voor Marisa, die ooit tegen me zei: 'Schrijf'

BOMEN

Mijn grootvader

Mijn eerste leraar in de kunst was mijn grootvader van vaderskant. Hij werd geboren in 1879 en had een snor als die van Jozef. In zijn jeugd had hij de eerste Milaan-Sanremo gereden, maar hij was geen beroepswielrenner: hij was marskramer en bevond zich daar in de buurt om de houten voorwerpen te verkopen die hij zelf uitsneed. Hij reed van Erto naar Milaan op een robuuste fiets, voor en achter voorzien van bagagedragers met daarop kisten met zijn handelswaar. Mijn grootvader was getraind en reed de wedstrijd uit. Hij vertelde me nooit op welke plaats hij eindigde, misschien herinnerde hij het zich niet.

Hij vertrok in de lente, bij de eerste roep van de koekoek, en kwam terug als de bladeren begonnen te vallen. De zakken met koopwaar verstuurde hij per trein vanuit Longarone en sloeg ze op bij een familie in Gallarate. Gedurende de lange, stille winters werkte hij aan zijn ambachtelijke producten: hij sneed lepels uit, vorken, zeven, bakkersschoppen, soeplepels en kommen. Ik observeerde hem terwijl hij aan het werk was; een groot vuur verwarmde het huis, dat vol lag met stukken hout. Boven het vuur, aan de haardketting, hing eeuwig en altijd een pan zacht kokende bonen.

Mijn grootvader had meer verstand van bomen dan welke botanicus ook. Hun Latijnse namen kende hij natuurlijk niet, maar hij kende hun karakter. Elke boom heeft zijn eigen

temperament, zei hij, en dat bepaalt hoe hij reageert op de mens die hem aanraakt. Er is vriendelijk hout en melancholiek hout, wraakzuchtig hout, koppig hout of egoïstisch, enzovoort; net als bij de mensen trouwens. Hij wist het allemaal en leerde het me beetje bij beetje, kalm en wijs.

Ik leerde dat de tanden van een hark gemaakt moeten worden van haagbeuk. De haagbeuk is koppig en lang tegen wrijving bestand. Maar de steel moet van jong dennenhout zijn, dat is soepel en zacht en veroorzaakt geen blaren. Alle andere soorten veroorzaken behoorlijke schrammen op de handen, vooral de acacia. Ik vond het al bijna meteen overbodig om me druk te maken over de variëteit van het hout voor de steel: ik had ontdekt dat er zich bij het werken eelt vormt en dat je dan helemaal geen pijn meer voelt.

Stoppen om fusten mee te dichten moeten van goudenregen hout zijn, want dat is, in tegenstelling tot de mens, heel lang bestand tegen wijn.

Met arvenhout worden buffetten gemaakt. Als die niet verstikt worden door nutteloze lak, zal het huis altijd naar hars ruiken.

De esdoorn is geschikt om pollepels voor de polenta van te maken. Blank, schoon, respecteert het voedsel, echt prachtig hout. Maar het is een beetje ondeugend en vindt het erg leuk om scharden te maken in het gereedschap van de handwerksman.

De taxus is een hooghartige boom, vol van zichzelf. Het hout is heel hard en daagt lachend het gereedschap uit. Het is bloedrood en prachtig gevlamd. Het accepteert geen nederige rollen en zou altijd tot een kunstobject getransformeerd willen worden. Draaiers gebruikten het om er haspels voor het spinnen van wol van te maken.

De steel van een bijl moet van beukenhout zijn, want dat is heel veerkrachtig. Ook voor kommen en lepels moet je dat hout gebruiken en het bewerken als het nog vers is. Vanwege zijn verschrikkelijke karakter: het is niet bestand tegen het verstrijken van de tijd en op een bepaald moment in het drogingsproces sluit het zich in zichzelf op en kom je er niet meer doorheen. Er bestaan droevige soorten hout die beginnen te huilen zodra je ze aanraakt. Biezen bijvoorbeeld, of wilde wingerd. Daar werden wiegen voor baby's van gemaakt. Misschien omdat het leven zelf één groot tranendal is.

Van de stammen die voor bewerking bestemd zijn, wordt alleen het eerste stuk gebruikt, het stuk dat uit de aarde komt. Niet meer dan anderhalve meter.

Ik was nog een kind toen ik deze geheimen hoorde van een lange, zwijgzame man. Ik zou uren door kunnen gaan met het beschrijven van de ziel van de bomen. Later bleek die kennis zeer nuttig bij mijn werk als beeldhouwer. Augusto Murer, die mijn eerste pogingen begeleidde, sprak meerdere keren zijn bewondering uit voor de kennis op het gebied van hout waar ik blijk van gaf in zijn atelier in Falcade. Daar lifte ik vanaf 1975 naartoe om hem de geheimen van het vak te ontfutselen. Ik ontfutselde ze hem tot 1985, het jaar waarin hij stierf.

Mijn grootvader hield van de bossen en van alles wat die schonken. Bij het grootbrengen van zijn gezin had hij gebruikgemaakt van wat de bossen boden. Altijd met groot respect. In het voorjaar nam hij me mee als hij de fruitbomen ging enten. Tijdens die operatie eiste hij altijd een bijzonder ritueel van mij: terwijl hij met zijn zakmes een insnijding

maakte in de stam om er een nieuwe scheut in aan te brengen, moest ik mijn handen strak om de moederboom klemmen die, zo dacht hij, zich daardoor op de een of andere manier beschermd zou voelen.

‘Op het moment dat ik erin snijd,’ legde hij me uit, ‘heeft ze pijn en krijgt ze koorts. Jouw handen zullen haar helpen om haar angst te overwinnen.’

Hij sprak met zo’n overtuiging dat ik soms bang van hem werd, dacht dat hij gek was. Tegenwoordig krijg ik hetzelfde gevoel als ik bepaalde natuurbeschermers hoor praten.

Als ik in het bos werk, vind ik het nog altijd fijn om mijn handen op de schors van een boom te leggen.

Ook aan water kende mijn grootvader eigenschappen toe. Het is niet waar dat het geurloos is en zonder smaak, zo leerde ik van hem. Het water van de Valdenere-beek noemde hij hard. We legden takken van de hazelaar in zijn bron te weken zodat we ze daarna gemakkelijk tot dunne repen konden reduceren om er draagmanden van te maken. Het is het soort water dat meer dan alle andere het hout buigzaam maakt.

Als we op de velden van de Fontanelle hooiden, dronken we zacht water dat opborrelde uit een kussen van mos. Het stroomde zonder enig geluid te maken, het leek wel olie. Dat water was zoet.

‘Proef je dat het bijna zoet is?’ vroeg hij telkens weer.

Het water van de Cogaria, op de berg Buscada, vond hij bitter smaken. Het is heel fris.

‘Het is goed voor de spijsvertering,’ beweerde hij.

Dat van Settefontane daarentegen was geneeskrachtig. Volgens hem verdreef het de kater na een stevige zuippartij.

Hij moest vaak naar die bron om er zijn dorst te lessen. Het dal van Rodisegre bood wittig water dat verstuikingen genas.

Mijn grootvader wist alle eenvoudige dingen te verlevendigen. Een willekeurige rots bijvoorbeeld, definieerde hij als van zacht of hard deeg. Vinden dat een steen van zacht deeg is gemaakt, kan bespottelijk lijken. En toch, als wij muurtjes bouwden, die de aarde van de steile velden moesten tegenhouden, bezigde hij die bijvoeglijke naamwoorden voor de keien die we gebruikten.

Zo was hij. Tijdens het werken zei hij nooit iets. Hij was gelovig, maar respecteerde de christelijke feestdagen niet, Pasen en Kerstmis waren voor hem hetzelfde.

Hij zat altijd voorovergebogen op het bankje, kauwend op zijn Toscaanse sigaar, zo nu en dan iets onbegrijpelijk momenteel. De bijl gebruikte hij even gemakkelijk met zijn rechter- als met zijn linkerhand.

Al snel leerde hij me de kunst van het uitsnijden van voorwerpen, maar voor mij was dat niet voldoende en in die tijd al probeerde ik de menselijke figuur uit te beelden. Op de bolle kant van de lepels sneed ik met de guts neuzen, monden en ogen uit om ze op gezichten te laten lijken. Hij glimlachte en verwijderde die eerste sculpturen van mij uit de gemeenschappelijke stapel. Hij begon me het juiste gebruik van de *manéra* te leren, om te voorkomen dat mijn vingers op het hakblok achterbleven. Hij werd nooit boos als hij me iets leerde. Ik herinner me zijn goedmoedige, bijna naïeve gezicht.

De tijd verstreek en bracht in zijn kielzog het tijdperk van het plastic met zich mee. Het was 1962 en grootvaders hoofd begon minder goed te werken. Aderverkalking, werd gezegd. Wij, de drie broertjes, werden in die tijd aan onszelf overge-

laten, maar sloegen ons er zo goed mogelijk doorheen, samen met hem en grootmoeder. Een rare, doofstomme, ongehuwde tante deed voor ons de was, en bad. Zolang grootvader leefde lagen er overal in het oude huis in Erto bergen houtkrullen waar we in kropen als we zin hadden om te slapen.

Op een dag in dat jaar 1962 – het was de dag vóór San Bartolomeo, de patroonheilige van het dorp – vertrok mijn grootvader met een volle rugzak om de schouders richting Longarone. Hij wilde proberen een beetje geld bijeen te schrapen voor het feest. Misschien door een duister voorgevoel gedreven, rende ik achter hem aan en in de bocht van de Spesse trok ik hem aan zijn jas, in een poging hem van zijn reis te doen afzien. Voor het eerst blafte hij me af: de ziekte begon hem kwaadaardig te maken. Hij rukte zich van me los en vervolgde zijn weg.

Ik keek hem na. Hij liep met vastberaden tred.

De volgende dag wachtten we op hem voor de viering van het feest van de patroonheilige. Het was augustus, iemand had ons een watermeloen cadeau gedaan en die wilden we niet aansnijden zonder hem. De carabinieri verschenen en vertelden ons dat grootvader dood was. Hij was in Belluno bij het oversteken van een straat aangereden door een auto.

In de grote achterzak van zijn jagersjas, zorgvuldig in papier gewikkeld, vonden ze het cadeau dat hij voor ons mee zou hebben gebracht: een gebraden kip, bedoeld om op de jaarlijkse feestdag te verorberen. Hij was helemaal daarheen gelopen in de illusie zijn producten nog een keer te kunnen verkopen, en ondanks de kalme waanzin die langzaam maar zeker bezit van hem nam, was hij ons niet vergeten.

Hij was drieëntachtig. Op het asfalt een kapotte rugzak en her en der daaromheen houten lepels en pollepeles.

De beuk

Toen houthakker Santo Corona, Santo della Val genoemd, besloot de grote beuk te kappen was hij vierenzestig jaar oud. En de beuk meer dan driehonderd.

Santo's vader en grootvader en misschien ook zijn overgrootvader hadden in de schaduw van die boom uitgerust.

De beuk domineerde het hele bos. Niemand had hem ooit durven kappen, om een heel eenvoudige reden: de boom stond aan de rand van een afgrond die de oostelijke grens vormt van het ruige Val da Diach en de houthakkers waren bang dat die boom bij het omzagen in het ravijn zou storten, wat de onvoorzichtige houthakker de spot van zijn collega's zou opleveren, alsook een zwaar verlies aan hout voor het gezin.

Maar die risico's vormden geen probleem voor Santo della Val, die een blind vertrouwen had in de kunst waarin hij zich sinds zijn kindertijd had bekwaamd. Al heel jong, tien jaar oud, was hij begonnen met het kappen van bergdennen in de bossen van het Val Zemola, samen met zijn grootvader en zijn vader, en toen die laatste begreep hoe de jongen in elkaar stak, was hij naar Maniago afgedaald, naar de beroemde smederijen, om daar een kleine manéra te laten smeden, geschikt voor de armen van zijn jonge zoon. Sinds die verre dagen was het vak van houthakker het enige wat Santo beheerste en het enige wat hij uitoefende.

Hij was ook naar het buitenland geëmigreerd en had heel wat jaren doorgebracht met het kappen van bomen in Frankrijk en Oostenrijk. Er wordt verteld dat op zijn eerste werkdag in Oostenrijk iemand zijn bekwaamheid met de bijl in twijfel trok. Hij had geen woord gezegd. Ze zagen hem de aks met zijn Kretenzische steen slijpen. Santo wachtte tot de avond en toen alle houthakkers bijeen waren op het erf voor de barak die dienstdeed als kantine, vroeg hij om hun aandacht. Hij rolde zijn broek op tot boven de knie, en in een vastberaden aanzet tot een verschrikkelijke klap zwaaide hij de manéra in de richting van zijn been. Toen de hevig geschrokken houthakkers hun ogen weer openden, ervan overtuigd Santo zonder dat lichaamsdeel te zien, ontdekten ze tot hun stomme verbazing dat het verschrikkelijke lemmet alleen maar de haren van zijn kuit had weggeschoren. Nog nooit hadden ze zo'n duivelse precisie gezien en sindsdien werd Santo gerespecteerd. Misschien is het alleen maar een legende, maar bij ons willen we er graag in geloven.

Terug in het dorp begon hij voor zichzelf om in zijn eentje te kunnen werken. Hij wilde zich nooit aansluiten bij andere houthakkers: volgens hem was met twee al te veel, behalve als de tweede een mooie vrouw zou zijn.

In zijn laatste jaren hakte hij geen hout meer voor het geld, maar zijn liefde voor de bossen hield de hartstocht voor dat oude vak levend.

Hij nam genoeg met een wintervoorraad voor zichzelf, het overtollige hout gaf hij aan een paar behoeftige oude mensen.

Tegen het midden van een koude, heldere novembermaand besloot hij de enorme beuk om te hakken. Twee redenen brachten hem ertoe dat te doen. De eerste was een idee dat hem al jarenlang bezighield: de uitdaging aangaan die geen enkele houthakker ooit had aangedurfd. De boom stond boven een afgrond en hem naar de bergzijde laten vallen was een moeilijke onderneming. De andere reden, belangrijker nog, was dat hij de doodstrijd van de boom wilde verkorten. De beuk had bezoek gehad van een specht, die in de schors had gepikt en er gaten in had gemaakt zo groot als een glas. Als een specht gaten begint te maken in een boom, is het einde van die boom in zicht: het leven in de vezels is ziek en het merg in het midden is al dood. Zelfs al krijgt de boom in het voorjaar nieuwe blaadjes, dan zal dat slechts zijn om te glimlachen tegen wat hem aan leven rest: nog een paar jaar en dan zal hij sterven. Niemand zal ooit weten door welke mysterieuze waarnemingen de specht weet dat een boom gaat sterven. Hij ziet de dood al vroeg, nog voor er een uiterlijk teken van is. Hij begint uit te hollen, omdat hij weet dat hij daarbinnen zacht, rottend hout aantreft. Zo kan hij gemakkelijk de stam binnendringen en er zijn nest maken.

Santo della Val wilde het lijden van de boom verkorten, en nam dus zijn besluit. De eerste dag besteedde hij aan het in orde brengen van het gereedschap. Hij sleep de lange zaag die aan weerszijden voorzien was van een handvat. Daarna sleep hij de manéra, zijn manéra, de mythische Müller die hij in Karinthië had gekocht.

‘Het zijn de beste manéra’s van de wereld,’ zei hij. ‘Er is een plaatje zilver in meegesmolten om de trillingen op te vangen.’

Hij prepareerde ook tien wiggen, waarvoor hij een harde, taaie houtsoort gebruikte: goudenregen. Zijn ijzeren moker ging in de rugzak. Toen alles klaar was, begaf hij zich op een ochtend in november – het was de veertiende – met zijn gereedschap naar de plek waar het gebeuren moest. Inmiddels waren bijna alle bladeren gevallen en van de kale, doorzichtige bossen ging een kalme rust uit. De kou, al aanzienlijk, was prikkelend en zuchten van de naderende winter zweefden in de lucht voorbij.

De eerste helft van de dag besteedde hij aan het bestuderen van de boom. Hij ging op een meter of tien van de stam zitten en bekeek hem. De doorsnee onderaan schatte hij op minstens een meter. Voor het eerst zag hij dat de beuk lichtjes naar de leegte helde. Niet best, dacht hij, ik zal een takel moeten gebruiken.

Op ongeveer anderhalve meter hoogte stonden tekens in de schors. Herinneringen van voorbijkomende wandelaars die met een zakmes berichtjes in de schors hadden gekerfd. Het plantensap had die wonden snel genezen en al groeiend had de boom de berichtjes geabsorbeerd en bijna onleesbaar gemaakt. Maar midden in die warboel van hiërogliefen viel duidelijk en leesbaar, als enige wat aan de macht van de tijd ontkomen was, het teken op van een hart met in het midden twee letters: een M en een F. In gedachten probeerde hij zich de twee onbekenden voor te stellen van wie de initialen wie weet hoelang al in die liefdesverklaring gegrift stonden.

Waar zouden ze zijn gebleven? vroeg hij zich af. Misschien houden ze niet meer van elkaar, misschien is een van de twee dood, of zijn ze dat allebei, maar als ze nog leven, zijn ze in elk geval heel oud.

Weemoed overviel hem bij de gedachte dat het verstrij-kende leven het lichaam verteert en de gevoelens dooft. Ook hij had ooit twee letters in een boom gegrift, in de bossen van Stiermarken, maar dat was slecht afgelopen en hij was alleen gebleven.

Hij stak zijn pijp aan en keek weer naar de beuk. Die hem op zijn beurt plechtig aanstaarde. Zijn kruin, hoog in de metalen hemel, bewoog langzaam op de adem van een lichte bries. Die eeuwenoude beuk had generaties houthakkers onder zich zien lopen, rijen bergbewoners langs zien komen, op weg naar de *casera** Galvana of de velden onder de Centenere-toppen om daar gras te gaan maaien. Maar nooit was een kind blijven staan om met hem te spelen. Vanwege het gevaar van het ravijn. De beuk had daar altijd onder geleden en hij werd dan ook niet al te boos toen de specht op hem begon te hameren. Soms zet het leven ons op plekken die wij niet zelf hebben gekozen, en worden we tegen onze zin tot isolement gedwongen, omdat we een gevaar vormen voor wie dicht bij ons komt.

Om twaalf uur zette Santo della Val, niet zonder enige emotie, de eerste stap. De novembermaan nam af, was in zijn laatste kwartier: de beste periode om in het bos te werken. Met de handzaag maakte hij aan de kant van de afgrond een snede in de boom en zaagde daarna door tot voorbij de helft van de stam. Die operatie kostte hem meerdere uren van ingespannen werk en toen hij opkeek, merkte hij dat de lucht al donker werd. Hij verborg zijn gereedschap en begaf zich

* Noot vert. Berghut met stal waar met de koeien wordt overzomerd en tijdens het verblijf daar kaas wordt gemaakt.

naar huis. Morgen is het zover, dacht hij terwijl hij de helling afdaalde. Ik zal heel voorzichtig moeten zijn: het is een moeilijke klus. Dat niemand ooit heeft gewaagd het te proberen, betekent dat het risico van een mislukking groot is. Ik hoef maar iets fout te doen of de boom komt in het ravijn terecht. Maar ik weet hoe ik het moet aanpakken. De beuk gaat me meer dan vierduizend kilo hout opleveren.

Hij sliep weinig die nacht. De beuk daarboven wachtte op hem, oud en ziek, maar nog sterk en bereid te vechten. Die onbeweeglijke, zwijgende toren bezorgde hem een lichte angst. Hij had liever met bewegende wezens te maken gehad, wier gevaren of reacties je kon proberen te raden. Wie zwijgt, niet beweegt en strak voor zich uit kijkt zonder te reageren schept verwarring, omdat je niet aan hem kunt zien hoe en wanneer hij in beweging zal komen.

De volgende dag bracht hij de takel naar boven. Halverwege de stam bevestigde hij touwen en bond de uiteinden om een dikke stronk. Daarna trok hij de touwen strak met behulp van de hefboom van het apparaat. Hij plaatste de acht wiggen in de spleet die hij de dag tevoren had gezaagd en sloeg er met zijn hamer tegenaan tot ze er stevig in zaten. De boom liet hem rustig begaan. Ten slotte begon hij met zijn Müller nauwkeurig en ritmisch aan de tegenoverliggende kant te hakken. Hij hakte urenlang, en zo intens dat de Müller gloeiend heet werd. Als hij minder vat op de bijl kreeg, maakte hij zijn handpalmen vochtig met speeksel en ging daarna weer energiek door. Grote spaanders wervelden door de lucht en verdwenen na een korte vlucht als vallende sterren in de afgrond. In de pauzes gunde hij zich een trek aan zijn pijp en een slok wijn, terwijl hij het zweet van zich af wiste.